

BOKKENORCHIS (HIMANTOGLOSSUM HIRCINUM)

Kenmerken van de Bokkenorchis

Plant 30-80 (90) cm hoog.

Bladen langs de stengel verspreid, naar boven toe kleiner wordend en meer naar de steel toe staand. De hoogste bladen zelfs aanliggend of stengelomvattend. Onderste bladen langwerpig.

Bloeiwijze veelbloemige, dichtbezette tros.

Bloem onopvallende vuilgroen of vuil- paarsachtig. Onderste schutbladen steken ver buiten de bloem, de bovenste niet. De bovenste kroonbladen vormen samen met de kelkbladen een soort gesloten helm: zijn opvallendheid dankt de plant aan de drielobbige onderlip, waar-van de middelste slip zeer lang is. Deze tweepuntige middenslip is aan het eind sierlijk geschroefd of gedraaid.

Bloeitijd mei, juni, soms juli.

Voorkomen in Europa, de noordgrens van het gebied ligt in Nederland, waar de soort uitermate zeldzaam is via zuid-west Duitsland verder in zuidoostelijke richting. De zuidgrens van het verspreidingsgebied ligt in Noordwest-Afrika.

(Naar "Wilde orchideeën in Europa" J.Landwehr.)

Bokkenorchis

In dit nummer past ook de bijzondere vondst van de Bokkenorchis (*Himantoglossum hircinum*) in de gemeente Katwijk in juni 1981.

Begin juni 1981 ontdekten wij tijdens onze excursie naar de Camargue in Zuid-Frankrijk bij Saintes Maries de la Mer op nog een paar honderd meter van de Middellandse zee een uitgebreide groeiplaats van de Bokkenorchis. Ik schat dat er daar wel honderd bij elkaar stonden. Later troffen wij in de verschillende lagunes van de Camargue nog een behoorlijk aantal exemplaren aan. Afgezien van het aantal, trof ons ook de bijzondere verschijning van deze orchidee, die op sommige plaatsen wel zo'n 75 cm hoog werd. Aan de vrij forse bloeistengels hing een groot aantal licht geelgroene tot lichtbruine bloemen met bijzonder lange drielobbige lippen. Van deze orchideeën maakten wij menige opname.

Nog maar net teruggekeerd uit het gebied bij de Middellandse Zee, werd ik opgebeld door een kennis uit Katwijk, die nabij zijn woonplaats een naar zijn zeggen wel heel bijzondere plant had ontdekt. Hij vermoedde dat het hier om een orchidee ging, maar welke soort het eventueel kon zijn, wist hij niet. Toen we daarna gezamenlijk naar de plant toegingen, om te ontdekken wat voor een soort het precies was, zag ik bij aankomst tot mijn verbazing dat het hier om een Bokkenorchis ging. Door de aanblik van het grote aantal Bokkenorchissen enkele dagen tevoren aan de Middellandse Zee, realiseerde ik me niet direct hoe zeldzaam deze vondst wel was.

Thuisgekomen sloeg ik de Atlas van de Nederlandse Flora er op na. In Nederland waren tot op heden maar 7 vondsten van deze plant bekend. De Bokkenorchis is een plant van kalkrijke, min of meer ruigbegroeide plaatsen. Langs bosranden, bij steenhopen, in wegbermen, onder struweel, in eikenbosjes en lichte duinbosjes, vaak op beschutte en warme plaatsen. Niet in het hooggebergte. Deze orchidee voelt zich duidelijk meer thuis in de Mediterrane streken en bereikt in Nederland zijn uiterste noordgrens. Kennelijk moeten de omstandigheden hier wel bijzonder zijn, wil deze orchidee zich hier enigszins thuis voelen. Nergens heeft zich tenminste nog een vaste groeiplaats kunnen ontwikkelen. Er zijn diverse theorieën over het incidentele voorkomen van deze plant. Een van de mogelijkheden is, dat vogels de zaden verspreiden. Bij uitzonderlijke (dus goede) omstandigheden, kan zich hier uit dat zaad een orchidee ontwikkelen. Ik vermoed, dat de temperatuur, die in Nederland nogal wisselvallig is, hierin een belangrijke plaats inneemt.

U zult begrijpen, dat ik hier geen nadere aanduiding geef van de plaats, waar deze orchidee aangetroffen werd. Dit om te vermijden, dat de plant alsnog door liefhebbers verzameld wordt. In elk geval zullen we wel de komende tijd de omgeving blijven verkennen, om te zien of de soort zich misschien zou kunnen handhaven of zich in de omgeving verder ontwikkelt.

C.M.J.Verweij

Omdat er op deze pagina nog wat ruimte overblijft volgen hier nog wat aanvullende gegevens over deze interessante orchidee. De Atlas Van de Nederlandse Flora (deel I, uitgestorven en zeer zeldzame planten) vermeldt nog het volgende:

De oudste betrouwbare vermelding van de Bokkenorchis dateert van 1821, toen de soort gevonden werd op de St.Pietersberg bij Maastricht. In 1848 is de soort opnieuw verzameld op de St.Pietersberg, daarna is de soort in Zuid-Limburg niet meer terug gevonden. Een vindplaats in het Gerendal niet ver van de orchideeëntuin (in 1971) telt niet mee, omdat dit exemplaar waarschijnlijk uit de tuin (waar de soort is aangepoot) "ontsnapt" is. Alle overige vondsten in Nederland zijn in de duinen gedaan met ruime intervallen zowel in ruimte als in tijd; 1890, 1906, 1931, 1937 en 1948.

Alle gegevens beschouwend komt men in de Atlas van de Nederlandse Flora dat de vondsten van de Bokkenorchis in Nederland niet standhoudend zijn, maar wel natuurlijk. Een nieuwe vondst van de Bokkenorchis in de Nederlandse duinen (de noordelijkste areaalgrens op het continent), blijft mogelijk, aldus de Atlas.

Hetgeen door de waarneming bij Katwijk in 1981 reeds bevestigd is. De vondst van de Bokkenorchis is dan ook doorgegeven aan het Rijksherbarium in Leiden, die een waarnemer naar de plaats gestuurd heeft om de vondst te bevestigen.